

Tarih İncelemeleri Dergisi
Cilt/Volume XXI, Sayı/Number 1
Temmuz/July 2006, 209-222

Tuncer Baykara, Atatürk ve XX. Yüzyıl Türk Tarihi Araştırmaları, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Ocak 2006, 299 sayfa, ISBN: 975-255-056-8.

Birinci Dünya Savaşı'ndan parlak bir askeri kariyerle çıkmış olan Mustafa Kemal ATATÜRK, başına geçtiği Millî Mücadele hareketiyle Müttefik Devletler tarafından parçalanmak istenen ülkesini dağılmaktan kurtararak yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ölünceye kadar cumhurbaşkanı olmuş büyük bir şahsiyettir. Cumhurbaşkanlığı süresince Türkiye'nin siyasal ve sosyal politikalarına yön veren Atatürk'ün, askeri, siyasi ve özel hayatı, yerli ve yabancı sayısız esere konu olmuştur ve bundan sonra da olmaya devam edecektir. Prof. Dr. Tuncer Baykara da tarihçilik yolunda 40 yılı aşkın bir süre sonunda ulaştığı bilgi birikimini ortaya koyduğu bu eseriyle, Atatürk'le ilgili çalışmalara ve 20. yüzyıl Türk tarihçiliğine yeni bir katkı yapmaktadır. Eser, Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatıyla ilgili çok kısa bir bilgi (s. 7-8), önsöz (s. 9-10), giriş (s. 11-23) ve altı bölüm (s. 25-299) şeklinde ele alınmıştır.

"Önsöz"de bu eserin, yazara ait makale ve bildirilerin yanında yeni yazılardan da oluştuğu ifade edilmekte ve yazarın "*Türk Devrim Tarihi*", "*Millî Mücadele*" ve "*Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri*" adlı kitaplarında değinilen bazı konuların da yeni bir bakış açısıyla ele alındığı belirtilmektedir. "Giriş" bölümünde gözlem veya müşahedeye dayanan sözlü kaynakların, tarihi kaynakların önemli bölümlerinden birisini teşkil ettiği belirtilmekte ve sözlü kaynakların 'bilgilerin değeri, eskiliği', 'sözlü bilgilerin olumsuzlukları', 'bilgilerin tespiti', 'sözlü kaynakların sahası' ve 'sözlü bilgilerin tespiti' şeklindeki alt başlıklar çerçevesinde değerlendirilmesi yapılmaktadır.

"1918 Öncesi" başlıklı birinci bölümü (s. 25-58), beş alt bölümden oluşmaktadır.

I- II. Abdülhamid Devri'nin ATATÜRK'ün Yetiştirdiği Ortam Olarak Tahlili Denemesi: Bu alt bölümde öncelikle II. Abdülhamid ve Atatürk'ün fikirlerinin tam olarak anlaşılmasının çok zor olduğu belirtilmekte ve Atatürk'ün yetiştirdiği devir olan II. Abdülhamid devrinin eğitim, din, cumhuriyet fikri ve devlet ciddiyeti açısından bir değerlendirmesi yapılmaktadır. Bu bağlamda, dine yönelik olumsuz bakışın doğrudan II. Abdülhamid dönemine değil, Abdülhamid'in reddettiği kendisinden önceki döneme izafe edilmesinin uygun olduğu ve Cumhuriyet fikrinin Atatürk'ün de aralarında bulunduğu Abdülhamid dönemi eğitimini alanlar arasında önemli bir akım olarak görüldüğü belirtilmektedir. Ayrıca, 1923 sonrasında ortaya çıkmış bir kanaat olarak görülmesine rağmen, eski eserler söz konusu olduğunda, Türk dönemi tarihî eserlerinden ziyade antik

döneme ait eserlere ilgi gösterilmesi anlayışının Abdülhamid döneminde de hakim olduğu ve Atatürk ve dönemine damgasını vuran devlet ciddiyetinin Abdülhamid devrinin de önemli bir özelliği olduğu anlatılmaktadır. Yazara göre “eğer Atatürk, başarılı, etkili ve önemli bir şahsiyet ise, devlet adamı özelliğinin öncesinde, reformcu, hamleci ve atılğan şahsiyetini II. Abdülhamid döneminde kazanmıştır”. Bu nedenle, II. Abdülhamid idaresi başarılıdır ve onun dönemiyle ilgili değerlendirmeleri yeniden gözden geçirmek, tarihteki gerçek yerini belirlemek gerekir. “Atatürk, eğer bir sonuç ise, bunun sebebi, başlangıcı yetiştirdiği Sultan II. Abdülhamid çağıdır”.

II- *Yeni Tarih Kitapları Yazılırken*: Bu kısımda, 1908 Haziranında dağa çıkan bir kısım birliklerin üzerine Türk Devlet yetkililerinin gönderdikleri tümen kadar bir birliğe komuta eden Şemsi Paşa'nın bir suikast sonucunda küçük rütbeli bir subay tarafından öldürüldüğü belirtilmekte ve 1909 şartları içinde bu olayın, devletine itaat ederek görevini yapmaya çalışan bir Türk komutanının öldürülmesi şeklinde değerlendirilmediği, adeta meşru bir hareketmiş gibi algılandığı ve suikastçının cezalandırılmayarak neredeyse vatan kahramanı muamelesi gördüğü belirtilmektedir. Bu suikastçının sonraki yıllarda mebus seçildiği ayrıca ifade edilmektedir. Yazar, 1909 yılıyla ilgili siyasi etkilerin neredeyse sıfır noktasına geldiği günümüzdeki yazılarda, Şemsi Paşa'nın Abdülhamid'e körü körüne itaat eden bir kişi olarak değil, devletine bağlı bir kişi olarak gösterilmesi ve küçük rütbeli bir subayın yaptığı suikastın bir Türk komutanını hedef aldığı belirtilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

III- *Birinci Cihan Harbine Girişin Psikolojik Sebepleri*: Bu alt bölümde, 1908 Meşrutiyeti ile başlayan yeni dönemde ülkenin karşılaştığı en büyük felaketin Balkan Harbi yenilgisi olduğu vurgulanmakta ve bu yenilginin iç siyasi gelişmelere yansımaları olarak İttihat ve Terakki'nin, “1912 yılının ikinci yarısındaki muhalefetten, Balkan harbi yenilgisinin halk üzerindeki olumsuz etkisiyle desteklenen bir darbe ile yeniden iktidara geldiği” belirtilmektedir. Ayrıca, “vatan kelimesini hiç kullanmadan ülkeyi koruyup kollayanların yanında, İttihat ve Terakki, bol bol ‘vatan’lı kavramlar kullanıp, vatan topraklarının elden gittiğinde ses etmeyen bir idare idi.” şeklindeki çarpıcı bir ifadeye yer veren yazar, Edirne'nin Bulgarlara satıldığı iddiası ile darbe yapan İttihat ve Terakki yönetiminin, başlatılan askeri harekâtın başarısızlıkla sonuçlanması üzerine, Edirne'yi Bulgarlara bırakan antlaşmayı imzaladığının altını çizmektedir. Balkan Harbi'nin bir bakıma “Türk'ün namusunu lekelediğini” belirten yazara göre dönemin yöneticileri, Balkan felaketinin yaralarını sarmaları gerekirken, intikam hissini mektep kitaplarına kadar taşıyarak savaş fikriyatını canlandırmak istemişlerdir. Dolayısıyla, Enver Paşa'nın ülkeyi Cihan Harbi'ne sokmasındaki asıl etkenler “Balkan Harbi'nin intikamını almak” ve “lekelenen Türk'ün namusunu temizlemektir”.

IV- *Mehmed Akif ve Medeniyet*: Bu alt bölümde ‘Medeniyet’in XIX. yüzyıl Türk aydınının zihninde ülkenin gerilemesini durdurup, ona yeniden güç verecek bir kavram

olarak belirginleştiği ve Mustafa Reşid Paşa'nın İngiliz, Ali Paşa'nın da Fransız 'medeniyeti'ni ülkeye getirmeye çalıştıkları belirtildikten sonra, 1870'de Fransa'nın Prusya'ya yenilmesini takiben Türklerin 'medeniyet'in de yenilebilir olduğunu kavradıkları vurgulanmaktadır. XX. yüzyıl başlarındaki dünya siyasi hayatında 'medeniyet'i temsil eden Fransa ile 'kültür'ü temsil eden Almanya arasındaki kamplaşmanın belirgin hale geldiğini ifade eden yazar, Türk toplumunda ve özellikle aydınlarında, 'medeniyet'e yönelik oluşmuş sempatiye rağmen, Balkan Harbi ve sonrasındaki gelişmelerin toplumda 'medeniyet' karşıtı bir hava oluşturduğu tespitinde bulunmaktadır. Yazara göre, Cihan Harbi'ne girilirken hem Türklerin 'kültür'ün yanında yer almasına yönelik Alman çabaları, hem de İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı'ya karşı olumsuz tutumları, Türklerin Almanya ile bir anlaşma imzalamasına ve 'medeniyet'e düşman olarak 'kültür'ün yanında yer almalarına yol açmıştır. Fakat 'medeniyet' Cihan Harbi'nden galip çıkmış ve Mondros Mütarekesi sonrasında muzaffer konumdaki 'medeniyet', İzmir'e Yunanlıların çıkmasına imkân tanıyarak Türk Millî Mücadele'sinin başlamasına sebebiyet vermiştir. 'Medeniyet'in Türklüğü yıkmak ve yok etmek için başlattığı saldırıya karşı yapılan Millî Mücadele ortamında Mehmed Akif'in yazdığı İstiklal Marşı, Türk'ün 'medeniyet'e yönelik olumsuz havasını yansıtmaktadır. Fakat Türkler arasında 'medeniyet'e karşı oluşan bu olumsuz hava 1923 sonrasındaki yeni dönemde etkisini yitirmiş ve Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde 'medeniyet'ten faydalanıp Türkiye'yi daha ileriye götürme çabaları başlamıştır.

V- *Ziya Gökalp'in Türk Kavramının Öne Çıkmasındaki Yeri*: Bu kısımda Osmanlı taşrası ama aynı zamanda önemli bir kültür şehri olan Diyarbakır'da doğan Ziya Gökalp'in hayatında hem taşralı, hem de şehirli özelliklerin oldukça belirgin gözüktüğü vurgulanmaktadır. Onun taşralı özelliğinin Selanik ve İstanbul'a gittiğinde içine kapanık ve mahcup hareketleriyle kendini gösterdiği ve ondaki taşralı özellik ile özdeş gibi olan 'Türk' kavramının, bir başka ifade ile kendini Türk hissetmenin de belirginleştiği ifade edilmektedir. Yazara göre Diyarbakır, Osmanlı Devleti'nin temel direklerinden birisidir ve Osmanlı Devleti ile özdeş gibidir. Bu nedenle Ziya Gökalp de kendisini devletiyle özdeş olarak görmektedir. Diyarbakır coğrafyası ile güneye yönelmiş olsa da, burada yüzyıllardır devam eden Osmanlı idare geleneği, Türk devlet gelenekleri etkisindeki şehir insanına ve Ziya Gökalp'e kendilerini devletin içinde ve hizmetinde görmelerine imkân vermiştir. Bu nedenle, Ziya Gökalp, devletin daha fazla güçlenebilmesi ve zayıflıktan kurtulabilmesi için bir şeyler yapabilme arzusuyla doludur. Onun İttihat ve Terakki içindeki faaliyetleri ve Darülfünun'daki görevi bu amaca yöneliktir. Ziya Gökalp'in Malta sürgünlüğü, yeni bir dönemin ve imkânlarının zihinlerde yeşerdiği bir yerdir ve bu yeni dönemde artık Osmanlı Devleti'nde etkili olan "*kavm-i necib-i arab*" söz konusu olamayacaktır. Bu yeni dönemde doğrudan taşra, yani Türk unsuru etkilidir. Dolayısıyla ilk defa bir devlet adı olarak görüldüğü 552 yılından 1368 yıl sonra Türk adı, yeni bir idarenin adı olmuştur. 23 Nisan

1920'de kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ndeki 'Türk' kavramı büyük ölçüde Ziya Gökalp'in de içinde yer aldığı bir bilginler topluluğundan kuvvet almıştır.

"**Milli Mücadele Yılları**" başlığını taşıyan II. bölümde (s. 59-96), yedi alt bölüm vardır.

I- *Çağdaş Masallar*: Burada yazar, çağdaş masal olarak değerlendirdiği "Hasan Tahsin ve ilk kurşun" olayını irdelemektedir. 1960'lı yıllara kadar bilinmesine rağmen üzerinde fazla durulmayan Hasan Tahsin'in daha sonra Ömer Sami Coşar'dan başlayarak Nurdoğan Taçalan ve Bilge Umar'ın gayretleriyle Hasan Tahsin'in İzmir'de Yunan'a ilk kurşunu attığı masalının oluşturulduğunu belirten yazar, hemen her satırı Atatürk tarafından okunup düzeltilen *Tarih IV* adlı kitabın yanında *Atatürk'ün Hatıraları 1914-1919* adlı kitaba ve Celal Bayar'la yaptığı mülakata dayanarak, Hasan Tahsin etrafında şekillenen 'ilk kurşun' hadisesine şüpheyle yaklaşmakta ve araştırmacılara bu olayın bütün yönlerini incelemelerini salık vermektedir. Daha sonra 'düzenli ordu' terimini ele alan yazar, Atatürk'ün Nutuk'ta Miralay İsmet ve Rafet Beylere verdiği "*süratle muntazam ordu ve büyük süvari kitlesi vücuda getirilmesi*" talimatındaki 'muntazam ordu' tabirinin erken devirlerde yazılan İnkılâp Tarihi kitaplarında aynen korunduğunu ifade etmekte ve zamanla bu tabirin 'düzenli ordu' şeklinde kullanıldığını belirtmektedir. Yazara göre muntazam ordunun teşekkülü için verilen talimat, Batı'daki Kuvva-i Milliye birliklerinin Türk askerî teşkilatı içinde eritilmesine yöneliktir. Doğu'daki Kazım Karabekir Paşa'nın emrindeki birlikler zaten Türk askerî teşkilatına bağlı birliklerdir. Dolayısıyla, "*Türk Millî Mücadelesi'nin, Türk Devleti'nin binlerce yıllık geleneklerine de ters düşen 'Düzenli Ordu' kavramıyla birlikte anılması, sadece bir aykırı 'masal'dır*".

II- *Kongreler ve Millî Mücadele*: Bu alt bölümde İzmir'in işgalinden sonra bir kısım ülke topraklarının Türk ülkesinden ayrılması ihtimali karşısında doğrudan kendi yaşadıkları topraklara yönelik bir tehdidi çok az hisseden Konya, Yozgat ve Sivas halkından farklı olarak İzmir, Manisa, Aydın, Balıkesir, Adana, Antep, Urfa, Erzurum, Trabzon ve başka yörelerde yaşayan Türk insanının endişeli ve karamsar oldukları belirtilmekte ve bu endişeler doğrultusunda Erzurum Kongresi'nden yaklaşık bir ay önce 28 Haziran 1919'da başlayan ilk Balıkesir Kongresi'nin Milli mücadelenin halka dayalı yönünün belirginleştiği ilk ve en önemli yerlerden birisi olduğu anlatılmaktadır. Ayrıca, yetiştirdikleri ürünleri ihraç ettikleri yer olan İzmir'in kaderiyle yakından ilgilenen Alaşehir halkının düzenlediği Alaşehir Kongresi'nin Türk milletinin yaşadıkları topraklara sahip çıkma yönünde ortaya koyduğu en kesin çabalardan biri olmasının yanında artık "*küçük kongrelerin bir netice vermeyeceği, bir büyük başın, bütün bunlara sahip çıkması, kongrecileri birleştirmesi gerçeğini ortaya çıkarmış*" olduğu vurgulanarak kongrelerin Mustafa Kemal Paşa'nın Milli mücadelenin başına geçmesini hazırladığı belirtilmektedir.

III- *Millî Mücadele'de Denizlideki Hareketin Tarihi Temelleri*: Bu kısımda Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesi bahane edilerek, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesinin Batı Anadolu halkı tarafından sıradan bir asayiş işgali olarak değil, Yunanlıların temelli

yerleşmelerine imkân verecek bir işgal olarak değerlendirildiği belirtilmektedir. Daha sonra, Denizli'nin Rumlar veya Ermeniler için öncelikli hedef sayılan bir bölge olmamasına rağmen, İzmir işgalinin büyük olumsuz sonuçlara sebebiyet vereceğini hisseden Denizli halkının işgalin ancak silahlı bir mücadeleyle engelleneceği fikrine inanan Müftü Ahmet Hulusi Efendi önderliğinde milli mücadele kıvılcımını büyüten hareketi anlatılmaktadır. Yazar, Denizli Müftüsünü Yunan işgaline karşı silahlı mücadele fikrine yönelten etkenleri, İzmir'in Denizli'nin de bağlı olduğu vilayetin (yani Aydın Vilayeti) merkezi olması, Denizli'nin daha XIII. yüzyıl ortalarından itibaren Selçuklu ve İlhanlı idaresine karşı Türkmen istiklali için ayaklanması nedeniyle ülke birliğine, Türklüğün varlığına ve bağımsızlığının sağlanmasına yönelik bir tarihi geleneğe sahip olması ve Denizli'nin iktisadi açıdan İzmir'le olan yakın ilişkisi olarak sıralamaktadır.

IV- *Millî Mücadelede Büyük Dönemeç: 1920 Mart Ayı*: Bu alt bölümde, Mustafa Kemal Paşa'nın Mondros Mütarekesi'nin hemen öncesinde kurulan Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'nde Harbiye Nazırı olmak istediği, fakat bu isteğinin gerçekleşmeyerek Erzurum ve Sivas kongrelerinden sonra da Heyet-i Temsiliye Başkanı ve Erzurum mebusu sıfatıyla Ocak 1920'de İstanbul'da açılan son Meclis-i Mebusan'ın başkanı seçilmeyi beklemiş olmasına rağmen, hayal kırıklığına uğradığı belirtilmektedir. Bu şartlar içinde Ankara'da "*yanında ne asker, ne de idareci herhangi bir kadromun bulunmadığı*" Mustafa Kemal Paşa'nın son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin İstanbul'un İngiliz ve diğer İtilaf devletleri tarafından işgalinden iki gün sonra 18 Mart 1920'de faaliyetlerini ertelemesi üzerine ortaya çıkan fırsatı çok iyi değerlendirerek yeni Meclisin Ankara'da toplanması çağrısında bulunduğu ve kendisinin yönlendirebileceği yeni bir oluşuma imkân hazırladığı anlatılmaktadır.

V- *"Mustafa Kemal" mi "Mustafa Kemal Paşa" mı?*: Burada yazar, Millî Mücadelenin muzaffer önderi, sonradan Atatürk soyadını alan Mustafa Kemal Paşa'nın adının bazı ilim çevrelerinde 1916'da 'Mirliva' yani Paşa olmasına rağmen 1919 yılı hadiseleri konu edilirken yalın olarak 'Mustafa Kemal' şeklinde ifade edildiğini belirtmektedir. Ayrıca, Türkiye Radyo ve Televizyonu'nun ilmi olmayan programlarında da Millî Mücadelenin büyük önderinden 'Mustafa Kemal' olarak bahsedilmesinin şaşırtıcı olduğu, bu büyük insanı hayatının hangi döneminden bahsediliyorsa o yıllardaki adıyla kullanılmasının gerektiğini belirtmektedir.

VI- *Lozan Yeterince İncelendi mi?*: Bu başlıklı alt bölümde, baş delege İsmet Paşa'nın çok uzun yıllar Başvekil ve Cumhurbaşkanı olmasının etkisiyle insanların bildiklerini söylemelerinin ve yazmalarının imkansız olduğu ve bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti'nin imzaladığı en önemli anlaşmalardan birisi ve ilki konumunda olan Lozan Barış Anlaşması'nın 1960'lara kadar yeterince incelenmediği vurgulanmaktadır. Yazar, Mili mücadele sonrasında Anadolu ve özellikle de Rumeli'de Türk ordusunun sanıldığı kadar güçlü olmadığı ve bu nedenle ilk hedefleri belirleyip, onları temine çalışmak, daha büyük ve

temini tehlikeli olanları ileriye bırakmanın daha uygun olacağını işaret ederek, Lozan'daki Türk delegelerinin bu yönde düşündükleri tespitinde bulunmakta ve Lozan'da 1923 şartlarında elde edilebileceklerin %70-80'inin başarılı olduğunu belirtmektedir. Yazara göre, Lozan'da başarısız gibi görünen meselelerin büyük bir kısmı Millî Mücadele, hatta Birinci Cihan Harbi'nden önce kaybedilmiş, Musul ve Oniki ada gibi meselelerdeki başarısızlık ise 1923 sonrasındaki hatalı tutumlardan kaynaklanmıştır.

VII- *Millî Mücadele, Atatürk ve Dış Türkler*: Bu kısımda II. Abdülhamid döneminde çağının şartlarının en iyisi olarak mükemmel bir askeri eğitim almış, Çanakkale Kara Muharebelerinde askeri başarısını dost-düşman herkese kanıtlamış ve Mondros mütaresesini takip eden buhranlı günlerde ülkesi ve devletini korumak için sahip olduğu fikirleri Anadolu'da uygulama fırsatı bulmuş olan Atatürk'ün, Millî mücadeleden başlayarak Cumhuriyetin ilanı ve ilk cumhurbaşkanı olmasına kadar giden süreçteki hayatı çok kısa olarak anlatılmaktadır. Daha sonra, Anadolu'daki Millî mücadele hareketi kendi seyrinde giderken, Cihan Harbi içinde Rusya'da çıkan ihtilallerin etkisiyle Osmanlı Türklüğü'nün dışındaki büyük Türk dünyasında da istiklal hareketlerinin başladığı, Osmanlı Türklüğünün Rusya Türklüğünün iç özelliğini yeterince bilip değerlendiremediğinden Rusya sahasındaki bütün Müslümanların Türk umumi adıyla birleşebileceğini sandığı, XX. yüzyıl Rusya sahası istiklal hareketlerinin iki ayrı yönünün bulunduğu ve Türkistan Türklerinin "*kendi istiklal hareketlerinin yanında Anadolu'daki Türk kardeşlerinin yok olmama kavgasını heyecanla ve merakla takip ettikleri*" belirtilmektedir.

"**Atatürk'le Cumhuriyet Yılları**" başlıklı üçüncü bölüm (s.97-164), beş alt bölümden oluşmaktadır.

I- *Türklerde Cumhuriyet Fikri ve Türkiye Cumhuriyeti*: Burada, Cumhuriyetin seçime dayalı, birbirlerine karşı herhangi bir üstünlüğü olmayan insanların ayrıcalıksız ve imtiyazsız bir toplum yapısı içinde ortaya koydukları bir idare biçimi olduğu belirtildikten sonra, cumhuriyete temel olan fikirlerin Türk insanında geçmişinden beri var olduğu örneklerle anlatılmaktadır. Ayrıca, Osmanlıların yönetici olarak kabulünün, onların faziletli şahsiyetleri, dürüst ve namuslu idarelerinden kaynaklandığının altı çizilerek, sonradan XX. yüzyıl başlarında, Osmanlı hanedanının faziletli niteliğini kaybettiği, aydınların da bu hanedandan sıdık sıyrıldığı ifade edilmektedir. Yazar, Osmanlı idaresinin bitmesinden sonra yeni bir sülalenin mi başa geçeceği, yoksa gerçekten Cumhuriyetin mi kurulacağı sorusunu sorduktan sonra, aynı yıllarda, İran'daki bir komutanın kendisini şah ilan etmesinden farklı olarak Mustafa Kemal Paşa'nın "*alp, inanç, uğurlu ve kutlu bir kişi olarak sıvrıldığı*"ni ve Cumhuriyet'in kurulduğunu belirtmektedir. Yazara göre, "*Cumhuriyeti kuranlar faziletli insanlardı. Günümüzde, kendi kısır görüşleriyle yeni cumhuriyet isteyenler, geçmişi ve hepsinden önemlisi Türk insanını tanımayanlardır. Türk insanını tanımak ayrı bir mazhariyettir. Atatürk'ümüzün büyüklüğü zaten ondan gelmektedir*".

II- XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti İçin Kullanılan Türkiye ve Türkistan Kavramları Üzerine: Bu alt bölümde, Fransız tarihçi Claud Cahen, *Pre-Ottoman Turkey* adlı kitabında, Türkiye adını 1300 yıl öncesi için kullanmakta sakınca görmezken, Türkiye tarihçiliğinde ‘Türk’ kavramını mümkün olduğunca az kullanmak isteyen bir zümrenin bulunduğunu ve bunların Türkiye yerine ‘Anadolu’ adını kullanmayı tercih ettiklerini belirten yazar, bu tercihin bilimsel içtihat olarak Avrupalı uzmanların yazdıklarının doğru bulunmamasından değil, bazı peşin hükümlerden kaynaklanabileceğini ifade etmektedir. Daha sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin (23 Nisan 1920) açılmasından önce 19. ve 20. yüzyıl başlarında Osmanlı aydınlarının eserlerinde kullanmaya başladıkları Türkistan, Türkiye ve Türkiye kavramları hakkında bilgiler verilmekte ve Meclisin açılmasından sonra da yeni devletin adı için Türkiye ile Türkiye telaffuzlarından hangisinin kullanılacağına dair tartışmalar üzerinde durulmaktadır. 1920’li ve 1930’lu yıllarda da Türkiye telaffuzunun yer yer kullanıldığını belirten yazar, bütün gelişmelerin ışığında 1918 sonrasında İstanbul merkezli devletin padişahlık olarak devam etmesi durumunda bile devletin adının muhtemelen Türkiye olarak değiştirileceğini vurgulamaktadır.

III- Atatürkçülük Üzerine: “*Türk, Öğün, Çalış, Güven*”: Bu kısımda Atatürk’ü anlayabilmenin, onun yetiştiği dönemin şartlarını bilmekle mümkün olabileceği, Atatürk’ün yetişme çağı özelliklerinin 1826 ve 1839 sonrasındaki gelişmelerle şekillendiği ve özellikle 1839 (Tanzimat) sonrası şartların “*Türk toplumunun kendisine mahsus şartları olmayıp, bir tür zorlama şartları*” olduğu ve Atatürk’ün “*kendisine mahsus eşsiz sezgisi ile, yetiştiği dönemin olumsuz şartlarından sıyrılmayı bildiği*” fakat her şeye rağmen yine de devrinin insanı olduğu vurgulanmaktadır. Daha sonra Ankara’daki Güven Parka ismini veren ve 1935’de dikilen Güvenlik anıtının kitabesinde yazılı olan Atatürk’ün “*Türk, Öğün, Çalış, Güven.*” sözlerindeki öğün kelimesinin sıralamanın başında gelmesinin değişik ve mantık silsilesi içinde aykırı durduğu belirtilerek Atatürk’ün neden en başta Türk’ün öğrenmesini işaret ettiği açıklanmaktadır. Çocukluğunda ve daha sonraları “*bir toplu iğne bile yapamıyoruz*” sızlanmalarını çok duyduğunu belirten yazara göre bu söz “*Biz hiçbir şey hatta ve hatta toplu iğne bile yapamıyoruz. Öyle ise ne diye büyük bir millet olacağız diye ortaya çıkalım*” anlamına gelmektedir. Ayrıca, bu sözlerin ve yakınmaların ardında “*Türk kabiliyetsiz, zekâsı kıt, beceriksiz ve akalsızdır. Hiçbir şey yapamaz; Onların bu kabiliyetsizlikleri sebebiyle bir şey yapmaya dahi teşebbüs etmemeleri gerekir...*” şeklinde ifade edilen bir büyük hayat felsefesinin izleri yatmaktadır. “*Sizler toplu iğne bile yapamaz kabiliyette insanlarsınız.*” hükmünde etkili olan unsur maddî değil, manevîdir ve kendisini kabiliyetsizlik içinde hisseden insan zaten yenilmiş ve teşebbüs gücünü kaybetmiş demektir. “*1826 sonrasından beri devam eden gelişmeler, ülkede bazı gerçekleri, gerçek şekilden sapırmış apayrı boyutlara götürmüştür. Bu boyutların neticesinde mesele bir ‘alafrağ’, ‘alaturka’, asrılık-gerilik, modernlik-eski zamancılık biçimine girmiştir. Türk’ün yaptıkları, Türk’ün ürettikleri, Türk’ün eserleri ‘alaturka’, geri, eski zaman işi, çağ dışı diye kötülenmiş, Avrupa eserleri, malları, üretimi her zaman yüceltilmiştir*”. Sonunda Türk

Yeni Yayınlar

kendine güvenini kaybetmiş, Türk olmaktan, atasının ve babasının ürettiği eşyadan da utanır olmuş, kabiliyet ve zekâsını küçümseyenlere verecek cevap bulamamak durumunda kalmıştır. Şüphesiz ki bu durumun, yani XIX. yüzyılın etkilerinin 1930'lu yıllarda hâlâ canlı olarak yaşadığını görenlerin birisi de Atatürk'tü. Atatürk geçmişte başarılanların gelecekte de başarılılabileceğini biliyordu. “*Bunun için Türk'ün kabiliyeti, çalışma azmi ve zekâsı yeterlidir. Ama öncelikle Türk'e sağlam bir azim ve inanç vermek lâzım gelmekte olup, bunu sağlayacak olan da geçmişle öğrenmesidir*”. Hakkındaki olumsuz hükümlerin etkisini kırmanın tek çaresi Türk'e moral gücü ve iç dinamizm kazandırmaktan geçiyordu. Bu nedenle Atatürk, 'öğün' sözünü en başa almıştır.

IV- *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluşunu Hazırlayan Durum ve Olaylar*: Burada, Milli Mücadelenin tek önderi olan Mustafa Kemal Paşa'nın O'na destek veren ve yardımcı olanların haklarını teslim etmek kaydıyla, 1919 sonrasının en hâkim şahsiyeti olduğu vurgulanmakta ve onun hemen arkasından kimlerin geldiğinin yıllara göre değiştiği belirtilmektedir. 1919 yılında Atatürk'ün hemen arkasından gelen şahsiyetler Kazım Karabekir ve Ali Fuad Paşalar iken, 1921-22 yıllarında Fevzi Paşa, 1923'te de İsmet Paşa'nın birden bire Başvekil ve nerede ise ikinci adam konumuna yükseldiğinin altı çizilmektedir. Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte kurulup Kasım 1924 ortalarına kadar devam eden İsmet Paşa hükümeti döneminde en önemlileri hilafetin kaldırılması ve Anayasa hazırlanması olan büyük atılımların yapıldığı, bu atılımlara ileride muhalefete geçecek olan Kazım Karabekir ve Ali Fuat paşalardan herhangi bir tepkinin gelmediği, buna rağmen Millî Mücadeleye başından beri inanarak ilk günden beri Mustafa Kemal Paşa'nın yanında olan bu Paşa'lerden şüphelenilerek takip ettirildikleri belirtildikten sonra tabîî karşılanmasının mümkün olmadığı bu durumun sorumlusunun Mustafa Kemal Paşa mı, yoksa dönemin hükümetinden sorumlu Başvekil İsmet Paşa mı olduğunun cevabı bulunmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, yazarın Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasına yol açan bir faktör olarak gördüğü, 30 Ekim günü olayının, yani Gazi Paşa'nın Kazım Karabekir ve Ali Fuat Paşaların askerlikten istifasının yarattığı şüphenin aslımı Ali Fuat Paşa'dan öğrenmek için yemeğe davet etmesine rağmen onu bulduramamasının bütün yönleri *Nutuk*, *Siyasi Hatıralarım* (Ali Fuat Cebesoy), *Politika'da 45 Yıl* (Yakup Kadri Karaosmanoğlu) ve *Tarih IV* adlı eserlerden yapılan alıntılar çerçevesinde irdelenmektedir. Bunun sonucunda, Atatürk tarafından Çankaya'daki yemeğe davet edilen Ali Fuat Paşa'nın görevlilerce bulunamamasının nedenini İsmet Paşa ile yakın bir ilişkisi olduğu bilinen Saffet (Arıkan) Bey'in Ali Fuat Paşa'nın kendi evinde kaldığını söylememesine dayandıran yazara göre “*Gazi Paşa, bu eski arkadaşını, ötekilerden ayırmak istememektedir. Ama bunda yeterince başarılı olamamıştır. Anlaşıyor ki, bu yıllarda, İsmet Paşa'nın da Gazi M. Kemal Paşa'nunkinden ayrı bir siyaseti vardır. Bu siyasetini de, bazı yönlerden kendisine yardımcı ekibi ile yürütmekte ve bunda, başarılı olmaktadır*”.

V- *Şehir, Türk Tarihi ve Cumhuriyet*: Bu alt bölümde, Ankara şehrinin XII. yüzyıldan itibaren gelişmesine kısaca değinildikten sonra, “Türklerde şehir gerçeği”,

“Mevsimlik Hayat ve Türk Tarihi”, “Kale Yerleşmeleri ve Türk Şehri”, “Tek Ev ve Eklentisinden Şehir’e Uzanan Çizgi: Köy, Kasaba ve Şehir” başlıklı konular üzerinde durulmuştur. Ayrıca, “Şehirde Oturanlar (Türkler, Geçici Kalanlar ve Diğerleri)”, “Şehirlilik Bilinci”, “Selçuklu ve Osmanlı Şehir Gelenekleri: (Bizans şehirlerine katılma, Osmanlı şehrinin kökenleri: Selçuklu, Bizans ve öteki Balkanlılar, Osmanlı şehrinin özellik kazanması: XV.-XVII. yüzyıllar, Osmanlı Şehrinde son gelişmeler)”, “Millî Mücadele Sonrasındaki Durum” ve “Yeni Şehirler” hakkında bilgiler verilmekte ve Türk şehrinin özelliklerine yönelik tespitler sıralanmaktadır.

“Atatürk Üzerine” başlıklı IV. bölüm (s.165-201), 7 alt bölüm olarak ele alınmıştır.

I- *Bırakalım Atatürk’ü Herkes Sevebilsin*: Burada, Atatürk sevgisinin bazı kişiler tarafından kendi tekellerine alınmak istendiği ve bu kişilerin Atatürk’ü sadece kendilerinin sevdiklerini, hatta sevebileceklerini belirttikleri vurgulanmaktadır. Atatürk sevgisini kendi tekellerine alanlara göre, Atatürk’ü sevenler onun gibi davranıp yaşayanlardır. Böyle davranıp yaşamamalarına rağmen Atatürk’ü sevdiklerini söyleyenler takiiye yapmaktadırlar. Yazar, *Hep Atatürk’ün Yanında* (Salih Bozok-Cemil S. Bozok) ve *Atatürk’ten 20 Anı* (Mehmet Ali Ağakay) adlı kitaplardan alıntılar yaparak Atatürk’ün halkın gözünde Cuma namazına giden ak sakallı veya sakalı ve bıyığı olan birisi olarak düşünüldüğünü görünce, Atatürk’ün müdahale etmeyip, insanların hayalinde o şekilde kalmasını hoş gördüğünü belirtmekte ve “*Bizim gibi giyinmeyen veya genelde düşünmeyen kimselelerin dahi... Atatürk’ü samimiyetle sevebileceklerine inanalım ve bunu yadırgamayalım*” ifadesinde bulunmaktadır.

II- *10 Kasım 1938 Tarihli Bir Mektup*: Bu alt bölümde, Abdülkadir İnan’ın Atatürk’ün vefatından on saat kadar sonra kaleme alarak Zeki Velidî Togan’a gönderdiği, büyük Atatürk’ün vefatıyla bütün Türk ulusunun büyük elem ve ıstırap içinde kaldığını belirttiği mektubun metni verilerek, 1925’lerden sonra Türkiye’de tarih, folklor ve dil alanında önde gelen isimlerden olan Abdülkadir İnan ve Zeki Velidî Togan’ın dostluklarından ve Türkiye’deki ilmi çalışmalarından çok kısa olarak bahsedilmektedir.

III- *Atatürk ve Seçim*: Bu alt bölümde, ülkenin Avrupa devletleri gibi ‘medenî’ yani Avrupa milletler camiasına katılabilir olması için Meclis-i Mebusan ve onun için seçim yapılması gerektiği fikrinin umumî olarak XX. yüzyıl başlarındaki Türk aydınları arasında belirmesinin, Tanzimat sonrası medeniyet gelişmelerinin uzantısı olarak gerçekleştiği belirtilmektedir. Atatürk’ün de içinde yetiştiği Abdülhamid döneminin seçimsiz hayatına tepki olarak seçimi içeren bir hayatı arzuladığı ve seçimi daha ciddiye alan İttihatçılardan olduğu vurgulanmaktadır. Yazar, Atatürk’ün Erzurum ve Sivas Kongreleri’nde delegelerin hür oylarıyla Kongre Başkanı seçildiğini ve İstanbul’da toplanan Meclis-i Mebusan’ın Atatürk’ü Başkan olarak seçmemesine karşın bazı durumlarda Atatürk’ün isteklerini kabul etmeyen mebusları barındırdığı için fikir ve vicdan hürriyetinin bulunduğu düşünülen Millet Meclisinin de (23 Nisan 1923) kendisini yine Meclis Başkanı olarak seçtiğini anlatmaktadır.

Yeni Yayınlar

Yazara göre seçime önem vermesi özelliğiyle, kendisinden öncekilerden ayrılan Atatürk, 1923 sonrasında da seçim kavramını dikkatle korumaya özen göstermiştir. Bu nedenle yazar, Atatürk *“dört yılda bir, önce o devrin kuralları ne ise mebus seçildi; toplanan mebusların oyları ile Cumhurbaşkanı seçildi. Kendisini hiçbir zaman seçimsiz bir ortamın içinde görmedi.”* ifadesinde bulunmaktadır.

IV- *Atatürk ve Barış*: Bu kısımda, Atatürk'ün kısa süreli Yunan Savaşı, Yemen ve Makedonya olayları haricinde uzun bir barış döneminin yaşandığı Abdülhamid devrinde yetiştiği ve 1912'de başlayıp 1922'de biten on yıllık savaş dönemi içindeki hayatı bir asker olarak savaşlarda geçen Atatürk'ün *“savaşı Türk toplumunun haklarını almak için geçici bir dönem kabul ettiği”* anlatılmaktadır. Ayrıca, Türkler gibi Birinci Dünya savaşından yenik çıkan Bulgarların barışı kabul etmeyerek macera peşinde koşan bir tavır içine girmelerine karşın, Atatürk'ün 1922'de Türk toplumunun savaşların bitmesinden sonra Lozan'da sulhu benimsediğini belirten yazar, Atatürk'teki sulh arzusunun *“Lozan ile Osmanlı Devleti'nin ardından küçülen yeni Devlete rağmen hâkim bir unsur”* olarak görüldüğünü ifade etmektedir. Yazara göre, Atatürk çevresindeki herkese barış esasını telkin etmiştir. Bu nedenle *“ülke içi barışı, dünya barışı ile ahenkle kaynaştıran, ‘Yurtta sulh, Cihanda sulh’ vecizesi ona atfedilir”*. Aslında, Atatürk'e ait olduğu açık olarak kaynaklarda belirtilmemekle birlikte, Atatürk'ün özel konuşmalarında ifade etmiş olabirliği muhtemel gözükürken bu vecize, Türk dış siyasetinin de temelidir.

V- *Atatürk ve Çağdaş Kültür*: Bu alt bölümde, Atatürkçülüğün *“başarıdan başarıya koşan Atatürk'ün şahsında, Türk devletini her şeyi ile daha güçlü ve daha mutlu kılmanın yolları”* olarak tanımlanabileceğini belirten yazar, buradaki amacın kesin ve katı olarak sınırları belirlenen Atatürkçülüğü egemen kılmanın aksine, ülkeyi daha zengin, daha güçlü ve kuvvetli, insanlarını da daha mutlu ve refah içinde yaşatarak dünyada başı dik, içi huzurlu, gurur ve güvenle dolaşmalarını sağlamak olduğunu ifade etmektedir. Daha sonra, 170'den fazla tanımının yapılabileceği kültür ile medeniyet kavramlarının farkı belirtilerek 'çağdaşlık' kavramı üzerinde durulmakta ve Atatürk'ün çağdaş kültürün temellerinden olan *“insana ve onun hayatına sonsuz değer vermesi ve saygı duyması”* özelliğinden bahsedilmektedir. Hiç kimsenin özel hayatına, hatta giyimine müdahale ettiği görülmemiş olan Atatürk'ün insanın kendi özelliğine, hayatına ve temel haklarına saygı göstermeyi içine sindirmiş biri olduğunun altını çizen yazar, Atatürk'ün eski Türk evi ve musikisi ile ilgili sözlerini vererek onun *“eski ile yeni arasında pek mükemmel bir geçişi, köprüyü sağlayan bir insan olarak”* öne çıktığını belirtmektedir. Yazara göre Atatürk, Türk musikisinin tamamen yok olmasına karşın, fakat kendi devrinde batı musikisinin ülkeye gelmesine daha fazla önem vermektedir. Çağın müzik kültürünü ülkesinin gerçekleriyle adeta aynı değerinde tutmaktadır.

VI- *İnsan Hak ve Hürriyetleri ve Atatürk*: Burada, insanlığın temelinde yatan en önemli hak olan yaşama hakkının Türk toplum tarihinde önemli bir yere sahip olduğu

belirtilmekte, buna ilaveten Türklerin kendi yönetimindeki halklara iş edinme ve inanç hürriyeti verdikleri anlatılmaktadır. XIX. yüzyıl Avrupa'sı ve Amerika'sı için insanlık idealinin sadece kendilerine yönelik düşünülen bir kavram olduğu ve Avrupalıların kendilerinden olmayanlara en aşağı düzeyde muamele etmekte sakınca görmedikleri vurgulanarak, onların 'umumi insanlık idealini' Türk toplumuna yabancı bir husus olan propaganda unsuru olarak gösterdikleri ifade edilmektedir. Atatürk'ün insanın yaşama hakkına en yüksek değeri verdiğini belirten yazara göre Atatürk, bu özelliği nedeniyle mensubu olduğu İttihat ve Terakki içinde azınlıkta kalmış, daha sonraki yıllarda ise Türk adaletini ve vicdanını başıboşluk ve komitecilikten temizlemiştir. İnsanın yaşama hakkına saygılı olmasının yanında, İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nde yer alan mülk edinme ve kazanma gibi haklara da saygılı olmuştur. Ayrıca, Misak-ı Milli ile komşu ülkelerdeki Türklerin de aynı haklardan yararlanması koşuluyla ülkesindeki Türk olmayan unsurların temel haklarının verileceğini belirtmiştir.

VII- *Atatürk ve İslâmiyet: Menemen Olayı ve Günümüz Meseleleri*: Bu alt bölümde, XIX. yüzyıl Avrupa'sındaki Pozitivist ve Materyalist akımların etkisiyle dinin çözülen ve kaybolan bir kurum olduğunun düşünülmeğe başlandığı ve bunun özellikle 1908 yılındaki gelişmeyle Osmanlı toplumunda da etkilerinin görüldüğü ifade edilmektedir. Bu nedenle yazar, Cumhuriyet sonrasında din ile ilgili olup bitenlerin, zaten başlamış bir hareketin, bir 'yeni denge' oluşumunun uzantısından başka bir şey olmadığı görüşündedir. Dolayısıyla, bir kısım çevrelerin iddia ettiği gibi dinin zaten bittiğine inanan Atatürk'ün 1923 sonrasında din ile ilgili olumsuz gelişmeleri bizzat başlattığı fikri doğru değildir. İnsana, insan hayatına zerrece saygısı olmayan birkaç cani ruhlu kimsenin Menemen'deki acı, kanlı ve üzüntü verici olaylara sebebiyet vermelerinin İslâmiyet ile yakından uzaktan ilgisinin olmadığını belirten yazar, bunu en iyi Atatürk'ün bilebileceğini ifade etmektedir. Abdurahman Nafiz Gürman, Fevzi Çakmak ve Rifat Börekçi'nin dindarlıklarına vurgu yapan yazara göre Atatürk "*İslâmiyet'e samimi olarak inanan, onun gereklerini yerine getiren insanlara her zaman saygılı olmuştur*". Devlete ihaneti asla hoş görmeyen Atatürk, kendi devleti için yabancı bir devletle olağan ittifak veya siyasete dayalı yakınlaşmalar dışındaki hareketlerde yer alanları asla affetmemiştir.

"İnkılaplar ve Öteki Yazılar" başlığını taşıyan 5. bölümde (s. 203-52), 8 alt bölüm vardır.

I- *Atatürk İlke ve İnkılaplarına Toplu Bir Bakış*: Bu alt bölümde, Atatürk ilkelerinin daha geniş ve kapsamlı olması gerektiği belirtilmekte olan yazar, Atatürk ilkelerinin içinde yedi şartın bulunması gerektiğine inanmakta ve bu şartları sıralamaktadır. Bununla birlikte, Atatürk İlkeleri'nin biri evrensel, diğeri de millî ve zamana bağlı olarak ortaya çıkan iki temel grupta toplanması gerektiği ifade edilerek bunlar tanımlanmaktadır. Daha sonra, Atatürk ilkelerinin durmaksızın çalışın, kendini yenileyen bir toplum yapısını amaçladığını belirten yazar, bu ilkeleri sekiz başlık altında tahlil etmiştir.

II- *Türk Devrim Tarihi Öğretimi Üzerine Bazı Düşünceler*: Burada, Atatürk mirası olarak titizlikle devam ettirilmesi gereken bir gelenek olduğu ve Türkiye'nin son zamanlarda maruz kaldığı bazı istenmeyen durumlara çare olabileceği için Türk Devrim Tarihi'nin ve onun öğretiminin önemsenmesi gereken bir konu olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, yazarın ülkenin bugününe ışık tutan önemli temellerden birisi olarak gördüğü tarih biliminin bir parçası olan Türk Devrim Tarihi'nin birçok yönü ve boyutlarıyla incelenmesi gereken bir konu olduğu ifade edilmekte ve bu konunun öğretilmesiyle ilgili altı husus açıklanmaktadır. Yazara göre, Türk Devrim Tarihi öğretiminde Türklüğün, insanlığın ve tarihin gerçeklerinden başka hiçbir şey etkili olmamalıdır. "*Türk Devleti'nin varlığı, birliği ve bağımsızlığı bizim temel hassasiyetimiz olmalıdır*".

III- *Cumhuriyet Döneminde Türkiye Mülki Taksimatının Gelişmesi*: Bu kısımda, XX. yüzyılın ikinci yarısında oluşmaya başlayan Osmanlı idarî yapısında, büyük vilayetlerin esas olup, bunlara sancakların (liva veya mutasarrıflık) bağlı olduğu, bu yapı içindeki alt birimlerin kaza ve nahiyelerden oluştuğu belirtilerek, Cumhuriyetin ilanından sonra 1924 Anayasası ile birlikte müstakil mutasarrıflıklara veya sancaklara 'vilayet' adının verildiği ifade edilmekte ve bu yeni düzenlemeyle oluşturulan 74 vilayetin adları sıralanmaktadır. Ayrıca, mülki idaredeki yeni düzenlemeler yıllara göre açıklanmakta ve 1927'den 1980'e kadarki vilayet, kaza, nahije ve köy sayıları bir tablo içinde gösterilmektedir.

IV- *Org. Abdurahman Nafiz Gürman*: Bu alt bölümde, 14 Mayıs 1950 seçimlerini CHP'nin kaybetmesi üzerine dönemin Genel Kurmay Başkanı ve komutanlarının, Cumhurbaşkanını İsmet İnönü'ye giderek "*eğer isterse idareyi devretmeyebileceğini*" kendisine bildirmelerine rağmen, İsmet Paşa'nın bunu kabul etmeyerek idareyi seçimi kazanan DP'ye devretmiş olduğu şeklinde ortaya çıkan rivayet anlatılmakta ve bu rivayet sonucunda devrin Genel Kurmay Başkanı ve komutanlarına yönelik olumsuz bir duygunun oluştuğu belirtilmektedir. Fakat yazar, R. Çalınka, İ. Sabri Çağlayangil ve özellikle de Bekir Tünay Bey'in eserlerinden alıntılar yaparak devrin Genel Kurmay Başkanı Abdurahman Nafiz Gürman'ın son derece dürüst, namuslu, dindar, kendisini DP'ye ve demokrasiye karşı harekete geçirmeye yönelik çabaları eliyle iten bir şahsiyet olduğu vurgulamakta ve bahsedilen rivayetin bu nedenle onun kişiliğiyle oldukça tezat teşkil ettiği ifade edilmektedir. Yazara göre Abdurahman Nafiz Gürman Paşa, görevinin yükümlülüklerini en kesin şekilde yerine getirirken, dini vecibelerini de ihmal etmeyen bir kişidir. O, "*Türk'ün laiklik anlayışının, dinle ve özellikle onun vecibeleriyle ilişkisini nefsinde, en açık olarak gösteren bir Türk askeridir*". Onun için esas olan görevi ve devletin bekasıdır. Özel hayatla ilgili gördüğü dini vecibelerin, özellikle de namaz kılmanın, olumlu veya olumsuz bir özelliği yoktur. Hâlbuki namaz kılmak bazıları için üstünlük iken, bazıları için kılmamak bir gerekliliktir. Gürman Paşa, Atatürk ve sonrasındaki laikliğin din ile ilişkisi açısından açık bir örnek olarak gözükmektedir ve laikliğin dinsizlik veya İslâmiyet düşmanlığı olmadığı açıkça anlaşılmaktadır.

Yeni Yayınlar

V- *Ailemden Cumhuriyet Devri Hatıraları*: Burada yazar, dolaylı da olsa ailesinden ve yakın akrabalarından kendisine intikal eden Cumhuriyet'in erken devirlerine ait bilgileri aktarmaktadır. Bu aktarımlar çerçevesinde hasta olduğu dönemde Atatürk'ü bazı yönlerinden eleştirme modasının başladığı, yazarın dedelerine ait kitapların artık okuyacak kimsenin kalmamış olması nedeniyle yakın bir bağı gömüldüğü veya istifade eden çıkar diye medreseye verildiği ve yazarın köyü olan Yatağan'ın bağlı olduğu Acıpayam Kazası kaymakamlarından birisinin köyde bulunan türbeyi köylülere yıktırmasından sonra o kaymakamın yerine gelen bir diğersinin "söz böyle bir tarihi eseri nasıl yok edersiniz" diyerek köylüleri azarladığı anlatılmaktadır.

VI- *Türk Aleminde "Medeniyet" Kavramı ve Atatürk'ün "Medeniyet" Anlayışı*: Bu alt bölümde, Batı Avrupa'da ortaya çıkmasından sonra Osmanlılarda aynen Fransızca'sıyla sivilizasyon ve zamanla 1838 yıllarında Medine kelimesiyle aynı kökten gelmek üzere medeniyet şeklinde görülen 'Civilization' kavramının Avrupalılar tarafından başka ülkeleri kendi idarelerine almak için kullanıldığı belirtilmektedir. Ayrıca Fransa-Prusya savaşını (1870-1871) medeniyetin beşiği ve en önemli temsilcisi sayılan Fransa'nın kaybetmesinden sonra 'kültür' kavramının ortaya çıktığı ve Türkiye'de Ziya Gökalp'in de etkisiyle medeniyet ve kültürün çok farklı kavramlar olarak görülüp fikriyatının buna göre yapılmaya çalışıldığı anlatılmaktadır. Yazar, eski Sovyet ülkesinde Almanca ve Rusça'daki 'kültür' kavramının İngilizce'deki 'civilization' kavramının tam karşılığı olarak kullanılması nedeniyle buradaki Türkler arasında kültür ile medeniyet ayrımının olmadığını vurgulamaktadır. Atatürk'ün de medeniyet ile kültürün ayrılmaması gerektiği fikrinde olduğunu belirten yazara göre, Osmanlı toplumu kendi içinde tutarlı bir düzende iken, başarısızlık nedeniyle bazı buhranlara düşmüştü. Bunun sonucunda, kendi düzeninin yetersizliği anlaşılacak eski düzenin savunucusu olan Yeniçeri Ocağı yok edilmişti (1826). 1826 yılı bu nedenle Osmanlı Türklerinin kendiliklerinden Avrupa'ya yönelmelerinin başlangıç tarihidir.

VII- *Cumhuriyetin 75. Yılında Tarihçilik*: Bu kısımda, 20. yüzyıl başlarında Osmanlı'daki tarihçilikten 1970'lere kadar Türkiye'deki tarihçilik anlatılmaktadır. Bu çerçevede Tarih-i Osmanî Encümeni, Türk Tarih Encümeni, İstanbul Darülfünunu, Türkiyat Enstitüsü, Türk Tarih Kurumu, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki tarih çalışmaları hakkında bilgiler verilmekte ve bu kurumlarda çalışan tarihçilerden bahsedilmektedir. Sonuç olarak da, 75 yıllık Cumhuriyet döneminde Türk tarihçiliğinin vakanüvis tarihçiliğinden kurtularak Osmanlı sınırlarının dışına taşıdığı ve araştırmacıların tarih biliminin seviyesini hem batı dillerinde, hem de Türkçe yazarak yükselttikleri vurgulanmaktadır.

VIII- *Zeki Velidi Togan'ın Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Devirlerinde Türk Kavramının Gelişmesindeki Etkileri*: Bu alt bölümde, imperium özelliği nedeniyle Osmanlı Devleti'nde kavmiyet duygularının en aza indirgenmiş olmasına rağmen Balkan ve I. Cihan

Harbi sırasında bir kısım Müslüman Osmanlıların (Arnavutlar ve Araplar gibi) devletin mensubu olmak şerefini bırakarak ayrılmaya yöneldikleri belirtilmekte ve bütün bu olup bitenler karşısında devletine sahip çıkan Türk subaylarının Cihan Harbi sonunda kendilerini artık Türk olarak hissettiklerini ve zihinlerinde de “*giden gitsin ve geride devletine sadık olanlar kalsın*” anlayışının olduğu ifade edilmektedir. Bu anlayışta olan ve İstanbul halkının beğenmediği taşralı, köylü ve tam anlamıyla Türk olan Ankara’daki milli mücadele kadrosunun, İstanbul’un Osmanlı ile özdeşleşmiş gözükken durumuna karşı vaktiyle etkili ve güçlü iken, birkaç yüzyıldır ihmal edilen Türk kavramının teşkil ettiği yeni kavramlardan oluşan yepyeni bir zihniyete sahip olduğuna işaret edilmektedir. Daha sonra yazar, Türk kavramının Türkiye Cumhuriyeti şekliyle devletin adında yer aldığını belirtmekte ve Zeki Velidi Togan’ın Türk kavramının gelişmesindeki rolünü anlatmaktadır.

“Konuşmalarım” başlığını taşıyan altıncı ve son bölümde (s. 253-299), yazarın alt başlıklar halinde *10 Kasım 1988-İzmir Vilayet Töreni*, *10 Kasım 1992-İzmir Vilayet Töreni*, *10 Kasım 1994-İzmir Vilayet Töreni*, *12 Kasım 1997-İzmir Anadolu Lisesi* ve *1 Nisan 1998-Bornova Anadolu Lisesi*’nde yaptığı konuşmalar verilmektedir. Bu konuşmalar çerçevesinde, mütevazı bir Türk ailesinin çocuğu olan Atatürk’ün halkını çok iyi tanıyan özelliği bağlamında siyasi ve kişisel hususiyetleri, Atatürk’ün devleti ve Türk halkı için yaptıkları ve gelecekte Türk milleti için gösterdiği hedefler, Türk halkının Atatürk’ü neden sevmesi gerektiği ve Atatürk inkılaplarının eğitimdeki yeri anlatılmaktadır.

Sonuç olarak, ayrıntılı bir özetini yaparak tanıtmaya çalıştığımız bu eser, Atatürk’ü ve onun en büyük eseri olan Türkiye Cumhuriyeti’nin erken devirlerinde uygulanan politikaların nedenlerini daha iyi anlamamıza imkân tanınması özelliğiyle dikkat çekmektedir. Atatürk’ün zihniyet dünyasını şekillendiren gelişmeleri XIX. yüzyıl ve XX. yüzyıl başlarındaki Osmanlı siyasi ve toplum düzeninde arayan eser, bu yönüyle araştırmacılara farklı bir ufuk kazandırmaktadır. Fakat yapılan alıntuların kaynakları metin içinde belirtilse de, eserde yer alan bazı tespit ve yorumların dipnotla zenginleştirilmesi okuyucuyu yönlendirme açısından uygun olabilirdi. Kanaatimizce, ciddî ve aynı zamanda büyük bir emek mahsulü olan eser, bilimsellikten ayrılmayan zengin konu anlatımıyla, ilim hayatımızda özgün bir yere sahip olacak ve ilgililerin dikkatinden kaçmayacaktır.

Nuri Karakaş*

* Araş. Gör., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Bornova- İZMİR.